

**ARTYKUŁY I ROZPRAWY**  
**ARTICLES AND TREATISES**

Arkadiusz Niedziółka

**ROZWÓJ TURYSTYKI KWALIFIKOWANEJ W OKRESIE  
MIĘDZYWOJENNYM NA TERENIE WOJEWÓDZTWA  
KRAKOWSKIEGO**

**QUALIFIED TOURISM DEVELOPMENT IN THE INTERWAR  
PERIOD IN CRACOW VOIVODESHIP**

**WSTĘP**

W artykule opisano w zwięzły sposób początki rozwoju turystyki kwalifikowanej w odrodzonej w 1918 roku, wolnej od trzech zaborców Polsce. Skupiono się na latach dwudziestych i trzydziestych ubiegłego stulecia, a więc na okresie od momentu uzyskania przez nasz kraj niepodległości aż do wybuchu drugiej wojny światowej. Scharakteryzowano różne formy turystyki kwalifikowanej uprawiane na terenie ówczesnego województwa krakowskiego, które istniało od końca 1920 roku do najazdu wojsk hitlerowskich na Polskę i przegranej batalii wrześniowej 1939 roku przez nasz kraj.

Następnie ukazano turystykę kwalifikowaną, czyli specjalistyczną w ujęciach definicyjnych dwóch współczesnych autorów, zdefiniowano istotę walorów specjalistycznych oraz przedstawiono najbardziej popularne formy tej turystyki uprawiane obecnie przez turystów w Polsce. Zdecydowano się na ten krok ponieważ dawniej uprawiana turystyka specjalistyczna w naszym kraju w okresie dwudziestolecia międzywojennego nie różniła się w ogólnym jej rozumieniu od obecnych rodzajów wyjazdów turystycznych w celu rekreacyj-

nego uprawiania sportu. Jednak w tamtych czasach priorytetem była turystyka piesza górską, głównie w Tatrach, inne formy turystyki uprawiano rzadko. W chwili obecnej natomiast poza wycieczkami górskimi uprawia się także masowo i inne formy turystyki kwalifikowanej: turystykę rowerową, turystykę kajakową, turystykę jeździecką, żeglarstwo, nurkowanie. Organizowane są różne obozy wędrownie, wycieczki górskie, wczasy w siodle, spływy kajakowe czy obozy rowerowe.

W dalszej części opracowania skupiono się na rysie historycznym dotyczącym rozwoju turystyki kwalifikowanej na ziemiach polskich, ale – w tej części artykułu – na ostatnich około czterdziestu latach pod zaborami. Uczyniono tak w związku z faktem, że pierwsze formy aktywnej turystyki, połączonej z rekreacyjnym uprawianiem sportu – a więc piesze wędrówki górskie po Tatrach, turystyka narciarska czy pierwsze formy wspinaczki miały miejsce na ziemiach polskich w czasie trwania jeszcze rozbiorów już w II połowie XIX stulecia i w pierwszych latach ubiegłego wieku – do wybuchu I wojny światowej.

Świadomą intencją autora było umieszczenia zagadnień dotyczących meritum sprawy, związanych z tytułem opracowania, a więc kwestii odnoszących się do rozwoju turystyki kwalifikowanej w Polsce w okresie dwudziestolecia międzywojennego w dalszej części artykułu. Zagadnienia te są główną treścią publikacji i dlatego poświęcono im najwięcej miejsca i uwagi. W sposób związany przedstawiono formy turystyki kwalifikowanej, które były uprawiane przez Polaków w latach dwudziestych i trzydziestych ubiegłego stulecia do czasu wybuchu II wojny światowej na terenie istniejącego wówczas województwa krakowskiego. Scharakteryzowano otoczenie instytucjonalne, począwszy od administracji rządowej po organizacje społeczne, które wspierały rozwój różnych form omawianej turystyki. Dokonano zwięzłej charakterystyki istniejących w tym okresie walorów specjalistycznych, m.in. szlaków i przedstawiono w oparciu o nie możliwości uprawiania turystyki kwalifikowanej w tym okresie na obszarze obecnie istniejącego województwa małopolskiego, wówczas krakowskiego.

#### **OBZAR WOJEWÓDZTWA KRAKOWSKIEGO W OKRESIE DWUDZIESTOLECIA MIĘDZYWOJENNEGO**

Polska przez 123 lata była pod zaborami. Naszego państwa nie było na mapie Europy od 1795 roku kiedy nastąpił III rozbiór kraju i ziemie polskie znalazły

się pod zwierzchnictwem Rosji, Austrii i Prus. Trwało to aż do listopada 1918 roku kiedy po tym długim okresie, po zakończeniu I wojny światowej nasz kraj odzyskał wolność i ponownie znalazł się na mapie świata.

Odrodzona Rzeczpospolita objęła obszar 388 tys. km<sup>2</sup>. W momencie jednak odzyskania niepodległości administracja polska spotkała się z pewnymi problemami. Poza władzami centralnymi na terenie Królestwa Polskiego i Galicji, na pozostałych obszarach kraju istniały tylko powiaty. W związku z tym w pierwszej kolejności należało utworzyć województwa.

Na podstawie Ustawy z 3 grudnia 1920 roku zjednoczono administracyjny ustrój Galicji z tym wprowadzonym w byłym zaborze rosyjskim, tworząc 23 grudnia 1920 roku na tym regionie cztery województwa: krakowskie, lwowskie, stanisławowskie i tarnopolskie.

Województwo krakowskie na początku 1921 roku miało 17448 km<sup>2</sup> powierzchni i było zamieszkiwane przez niespełna 2 mln ludzi (dokładnie 1 992 810)<sup>1</sup>. Na terenie tego województwa były wówczas 22 miasta, 53 powiaty oraz 1896 gmin<sup>2</sup>.

Z kolei 1 kwietnia 1932 roku nastąpiła masowa likwidacja powiatów. Zniesiono 21 najmniejszych bądź najsłabszych powiatów, głównie na terenie województw poznańskiego i właśnie krakowskiego<sup>3</sup>. W regionie krakowskim zlikwidowano pięć powiatów: grybowski, makowski, oświęcimski, pilzneński i wielicki, a ogólną liczbę powiatów ustalono na 18. W tym okresie na terenie omawianego województwa były 54 miasta.

W okresie kształtowania się zrębów polskiej turystyki kwalifikowanej w latach dwudziestych i trzydziestych ubiegłego wieku na terenie województwa krakowskiego pręźnie zaczęto uprawiać zimą turystykę narciarską, przez cały rok turystykę pieszą górską, oraz w mniejszym stopniu także turystykę wspinaczkową. Dotyczyło to w szczególności regionu podhalańskiego obfitującego w liczne walory turystyczne, zarówno przyrodnicze, jak i kulturowe. Już wówczas w tej południowej części województwa krakowskiego w Tatrach uprawiano turystykę pieszą górską. W innych jego regionach podobne formy aktywnej rekreacji były uprawiane w Pieninach i Gorcach.

---

<sup>1</sup> [http://pl.wikipedia.org/wiki/Podzia%C5%82\\_administracyjny\\_II\\_RP#Wojew.C3.B3dztwo\\_krakowskie](http://pl.wikipedia.org/wiki/Podzia%C5%82_administracyjny_II_RP#Wojew.C3.B3dztwo_krakowskie).

<sup>2</sup> Tamże.

<sup>3</sup> Tamże.

### ISTOTA TURYSTYKI KWALIFIKOWANEJ – WSPÓŁCZESNE PODEJŚCIE

W literaturze poświęconej turystyce kwalifikowanej podaje się jej różne, ale bardzo zbliżone, ujęcia definicyjne, mające te same cechy. Na ogół w definicjach podkreśla się potrzebę rekreacyjnego uprawiania sportu, aktywność, umiejętność posługiwania się sprzętem sportowo-turystycznym. Władysław Gaworecki zalicza do tych cech konieczność fizycznego i psychicznego przygotowania kondycyjnego, umiejętność posługiwania się sprzętem turystycznym, zaspokajanie potrzeb biologicznego minimum aktywności ruchowej oraz posiadanie pewnego zasobu wiedzy ogólnej<sup>4</sup>.

Podobne powyższej definicji określenie turystyki specjalistycznej można znaleźć w *Leksykonie turystyki i krajoznawstwa* autorstwa Eugeniusza Mazura. Podaje on, że turystyka specjalistyczna to „turystyka uprawiana w różnych zakresach czasowych, wymagająca specjalistycznych umiejętności i sprzętu oraz odpowiedniej kondycji fizycznej. Jest związana z zamiłowaniem do pewnych dyscyplin znajdujących się już w kategoriach sportowych (narciarstwo, żeglarstwo, kajakarstwo, myślistwo, alpinizm i inne)...”<sup>5</sup>. Autor ten wskazuje również, podobnie jak W.W. Gaworecki, na konieczność posiadania odpowiedniego sprzętu turystyczno-sportowego, którego używanie wymaga często wcześniejszego przeszkolenia, a w niektórych przypadkach uprawnień formalnych.

Podstawą do uprawiania różnych form turystyki kwalifikowanej, czyli specjalistycznej są walory specjalistyczne. We wspomnianym powyżej *Leksykonie* określone one zostały jako: „wartości obszarów, na których warunki umożliwiają uprawianie różnorodnych i specjalistycznych form ruchu turystycznego (turystyki) i sportu, tj. żeglarstwa, narciarstwa, wędkarstwa, myślistwa, jazdy konnej, wspinaczki wysokogórskiej (taternictwa, alpinizmu, himalaizmu) itp. Są to akweny, tereny leśne, stoki górskie. Inaczej: cechy i elementy środowiska naturalnego, które umożliwiają uprawianie żeglarstwa, myślistwa, jeździectwa, wędkarstwa, taternictwa itp.”<sup>6</sup>. Podobną definicję walorów specjalistycznych formułuje Zygmunt Kruczek, który określa je jako: „cechy środowiska przyrodniczego, w oparciu o które możliwe jest uprawianie różnych form turystyki kwalifikowanej aktywnej, a w przypadku obecności wód mineralnych

<sup>4</sup> W.W. Gaworecki, *Turystyka*, Warszawa 2003, s. 34.

<sup>5</sup> E. Mazur, *Leksykon turystyki i krajoznawstwa*, Szczecin 2000, s. 63–64.

<sup>6</sup> Tamże, s. 70.

i korzystnych warunków klimatycznych – rozwój balneoterapii i innych sposobów leczenia uzdrowiskowego”<sup>7</sup>.

Z kolei turyści aktywni, osoby uprawiające różne formy turystyki kwalifikowanej to turyści posiadający odpowiednie przygotowanie. Korzystanie z walorów specjalistycznych wymaga specjalnych umiejętności technicznych, odpowiedniego przygotowania sprawnościowego i teoretycznego, często potwierdzonych odpowiednim dokumentem kwalifikacji formalnych<sup>8</sup>.

Wśród uprawianych obecnie w Polsce różnych form turystyki kwalifikowanej wymienia się najczęściej turystyki: pieszą (niziną i górską), wodną (żeglarską, kajakową i podwodną), narciarską, kolarską, motorową, speleologiczną. Te rodzaje migracji turystycznych podejmowane są przez turystów, którzy spędzają swój czas wolny aktywnie i czynnie. Korzystają ze wspomnianych walorów specjalistycznych i uprawiają rekreacyjnie różne rodzaje sportu, aktywności fizycznej.

#### **STAN ROZWOJU TURYSTYKI KWALIFIKOWANEJ NA ZIEMIACH POLSKICH W OKRESIE ZABORÓW DO WYBUCHU I WOJNY ŚWIATOWEJ**

Pierwsze formy turystyki kwalifikowanej na ziemiach polskich zaczęły być uprawiane w II połowie XIX stulecia. Był to okres kiedy Polska znajdowała się pod zaborami i nie istniała jako suwerenne państwo.

W południowej części ziem polskich zaczęto uprawiać w Tatrach turystykę pieszą górską. Do rozwoju tej formy turystyki kwalifikowanej przyczyniło się kilka znanych osób, propagatorów aktywnego wypoczynku połączonego z aktywnością fizyczną. Do grupy tych ludzi należeli: Tytus Chałubiński – określany jako „odkrywca Tatr, Podhala i Zakopanego”, pierwszy proboszcz miasta Zakopanego Józef Stolarczyk, polski malarz, architekt i pisarz, twórca tzw. „stylu zakopiańskiego” Stanisław Witkiewicz czy poeta i dramatopisarz Adam Asnyk<sup>9</sup>.

W 1873 roku powstała pierwsza na ziemiach polskich organizacja turystyczna nazwana Towarzystwem Tatrzańskim. Do głównym celów Towarzystwa – zapisanych w jego statucie – należało<sup>10</sup>:

<sup>7</sup> Z. Kruczek, *Polska. Geografia atrakcji turystycznych*. Kraków 2005, s. 20.

<sup>8</sup> B. Meyer (red.), *Wybrane aspekty obsługi ruchu turystycznego*, Szczecin 2004, s. 33.

<sup>9</sup> M. Lewan, *Zarys dziejów turystyki w Polsce*, Kraków 2004, s. 22–23.

<sup>10</sup> J. Warszńska, A. Jackowski, *Podstawy geografii turystyki*, Warszawa 1978, s. 169.

- umiejętne badanie Karpat, a w szczególności Tatr i Pienin oraz rozpowszechnianie zebranych o nich wiadomości;
- zachęcanie do ich zwiedzania, ułatwianie przystępu do nich i ułatwianie tamże pobytu turystom a w szczególności swoim członkom oraz badaczom i artystom udającym się do Karpat, Tatr i Pienin w celach naukowych i artystycznych;
- ochrona zwierząt halskich (alpejskich), mianowicie kozic i świstaków;
- wspieranie przemysłu góralskiego wszelkiego rodzaju.

Towarzystwo Tatrzańskie propagowało wycieczki w Tatry i to stało się jego celem podstawowym. Na uwagę zasługuje fakt utworzenia w 1903 roku w ramach Towarzystwa Sekcji Turystycznej. Była ona odpowiedzialna za przewodnictwo zawodowe w Tatrach nad ruchem wycieczkowym. Poza tym Sekcja organizowała wypożyczanie potrzebnego sprzętu i wydawała fachową literaturę.

Inną formą turystyki kwalifikowanej, która pojawiła się na ziemiach polskich pod koniec XIX wieku była turystyka narciarska. Za ojca polskiego narciarstwa uznaje się mieszkańca Krakowa – Stanisława Barabasza (1857–1949) – absolwenta Politechniki Lwowskiej i Krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych<sup>11</sup>. Barabasz w 1894 roku przywiózł pierwsze narty do Zakopanego i odbył ze swoim znajomym pierwszą w historii narciarską wycieczkę w Tatry do Czarnego Stawu Gąsienicowego.

Poza turystyką pieszą górską i narciarską na początku XX stulecia zaczęła stawać się popularna w Tatrach turystyka wspinaczkowa. Jako pionier taternictwa i to na dodatek zimowego zyskał uznanie Mariusz Zaruski, który w pierwszych latach ubiegłego wieku wszedł na wiele szczytów tatrzańskich<sup>12</sup>. On to utworzył również w 1909 roku Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (TOPR).

Rozwój turystyki, w tym turystyki pieszej górskiej, zaowocował w tym okresie również dzięki powstaniu drugiej organizacji turystycznej – Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w 1906 roku. Prowadziło ono działalność popularyzatorską, wydawniczą i turystyczną.

<sup>11</sup> J. Gaj, *Dzieje turystyki w Polsce*, Warszawa 2006, s. 43.

<sup>12</sup> Tamże, s. 44.

**ROZWÓJ TURYSTYKI KWALIFIKOWANEJ NA TERENIE WOJEWÓDZTWA  
KRAKOWSKIEGO W LATACH DWUDZIESTYCH I TRZYDZIESTYCH  
XX WIEKU**

Po odzyskaniu niepodległości w listopadzie 1918 roku Polska była w bardzo złym stanie pod względem zarówno gospodarczym, jak i społecznym. Warunki ekonomiczno-społeczne oraz polityczne były bardzo trudne. W kraju panowała bieda i ubóstwo spowodowane zniszczeniami podczas działań wojennych. Przed młodym państwem było wiele stojących zadań: istniała potrzeba scalenia zdeintegrowanej wspólnoty narodowej (mentalnie, językowo i obyczajowo), trzeba było ustalić granice, zbudować struktury państwowe, wprowadzić jednolitą administrację i systemy, takie jak: monetarny, szkolnictwa, kolei i ruchu drogowego<sup>13</sup>.

Od samego początku istnienia II Rzeczypospolitej władze państwowe zaczęły traktować turystykę jako ważny element polityki rządu. W tym celu w 1919 roku w strukturze Ministerstwa Robót Publicznych utworzono Referat Turystyki. Działając przy skromnych środkach finansowych odgrywał on jednocześnie kilka ról. J. Wojciechowska stwierdza, że przede wszystkim koncentrował się na działalności organizacyjnej, również legislacyjnej turystyki, oraz aktywizował organizacje społeczne, a nawet dofinansowywał niektóre inwestycje i wydawnictwa turystyczne<sup>14</sup>.

Na czele Referatu stanął dr Mieczysław Orłowicz. Był on z zamiłowania popularyzatorem krajoznawstwa oraz wielkim entuzjastą pieszych wycieczek górskich. Orłowicz był autorem ponad 100 przewodników turystycznych a poza Tatrami pasjonował się również Bieszczadami.

Z innych przedsięwzięć pod względem instytucjonalnego rozwoju turystyki w latach dwudziestych ubiegłego wieku należy zaznaczyć, że w 1924 roku przy Wojewódzkich Zarządach Dróg Publicznych pojawiły się komórki zajmujące się turystyką, a dwa lata później referat zajmujący się branżą turystyczną powstał również w Ministerstwie Komunikacji<sup>15</sup>.

---

<sup>13</sup> J. Wojciechowska, *Ścieżki rozwoju organizacyjnego turystyki w Polsce – od rewolucyjnego po ewolucyjny system*, [w:] *Wyzwania współczesnej polityki turystycznej. Problemy funkcjonowania rynku turystycznego*, red. A. Rapacz, Wrocław 2012, s. 93.

<sup>14</sup> Tamże, s. 94.

<sup>15</sup> A. Kowalczyk, *Geografia turystyki*, Warszawa 2001, s. 84.

Najstarszą organizacją turystyczno-krajoznawczą założoną w 1873 roku na ziemiach polskich jeszcze pod zaborami było wspomniane już w poprzednim rozdziale Towarzystwo Tatrzańskie. W pierwszym okresie po uzyskaniu przez Polskę niepodległości Towarzystwo w 1922 roku zmieniło nazwę na Polskie Towarzystwo Tatrzańskie.

Wśród działalności tej organizacji znalazły się głównie dwa nurty. Jeden dotyczył idei propagowania szeroko rozumianego krajoznawstwa lub po prostu turystyki krajoznawczej, a drugi związany był z popularyzacją różnych form aktywności rekreacyjnej, w szczególności na obszarze Polskich Tatr. W latach 1922–1939 Polskie Towarzystwo Tatrzańskie otworzyło 46 obiektów noclegowych głównie w Tatrach, ale także i w Beskidach, oraz w zakresie znakowania szlaków turystycznych ujednoliciło symbolikę<sup>16</sup>.

W latach dwudziestych ubiegłego stulecia rozwój turystyki kwalifikowanej najprężniej był widoczny na terenie województwa krakowskiego. Tutaj masowo rozwijała się turystyka piesza górską, głównie w Tatrach. Uprawiano także turystykę narciarską i wspinaczkową.

Po zakończeniu I wojny światowej w obrębie województwa krakowskiego w 1920 roku powstała agenda Towarzystwa Tatrzańskiego w Nowym Targu, a trzy lata później w Krakowie. Wzrost popularności wypoczynku w polskich Tatrach oraz uprawiania tam górskiej turystyki przyczynił się do powstawania nowych agend w województwie. I tak, w 1924 roku powstała kolejna Agenda Towarzystwa Tatrzańskiego, tym razem w samym Zakopanem, które w 1933 roku uzyskało prawa miejskie. W następnych latach powstały w obrębie województwa krakowskiego nowe Agendy w: Tarnowie (1924 r.), Bochni (1924 r.), Rabce (1928 r.), Krynicy (1929 r.), Jordanowie (1932 r.).

Polskie Towarzystwo Tatrzańskie w okresie międzywojennym kontynuowało budowę schronisk rozpoczętą jeszcze w II połowie XIX wieku. Najwięcej schronisk powstało w województwie krakowskim. W 1925 roku PTT wybudowało na Hali Gąsienicowej Schronisko „Murowaniec”, a uroczystego otwarcia w lipcu tego roku dokonał ówczesny Prezydent Polski Stanisław Wojciechowski w obecności znanego już z założenia Tatrzańskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego i popularyzacji turystyki wspinaczkowej Mariusza Zaruskiego.

<sup>16</sup> Z. Kruczek, A. Kurek, M. Nowacki, *Krajoznawstwo. Zarys teorii i metodyki*, Kraków 2003, s. 39.



W 1937 roku w Tatrach rodzina Błaszyńskich postawiła w Dolinie Chochołowskiej kolejne schronisko, które zostało nazwane Schroniskiem Błaszyńskich pod Zawiesistą. Niestety na początku 1945 roku zostało ono spalone przez wycofujących się z tych terenów Niemców. Jednak w marcu 1946 roku budynek został odbudowany i pełnił funkcję schroniska do 1974 roku. Później władze komunistyczne przekazały budynek Tatrzezańskiemu Parkowi Narodowemu i przestał on świadczyć usługi noclegowe dla turystów wędrujących po Tatrach.

Podobny los spotkał wybudowane w 1932 roku przez Warszawski Klub Narciarski schronisko na Polanie Chochołowskiej, nazywane w skrócie Schroniskiem Chochołowskim. W tym samym czasie zostało ono zniszczone przez żołnierzy niemieckich i ponownie odbudowane po II wojnie światowej w latach 1951–1953.

W 1935 roku zbudowano w Tatrach kolejne schronisko, tym razem na polanie Pisanej. Obiekt jednak spłonął w styczniu 1945 roku podczas walk pomiędzy oddziałami radzieckich partyzantów z oddziałami niemieckimi.

PTT przyczyniło się również do rozwoju infrastruktury turystyczno-noclegowej Zakopanego. Zmodernizowało w mieście drogi do Kuźnic, Jaszczurówki i na Krupówkach<sup>17</sup>. Z kolei w 1938 roku otworzono w tym mieście schronisko na Polanie Kalatówki.

Powyższe inwestycje wzbogaciły bazę noclegową i bardzo przyczyniły się do rozwoju różnych form turystyki kwalifikowanej w województwie krakowskim w międzywojniu. Miasto Zakopane stanowiło bowiem centrum, bazę wypadową, z której turyści udawali się w piesze wędrowki po Tatrach, rzadziej w Pieniny i Gorce.

Poza prężnym rozwojem w okresie dwudziestolecia międzywojennego turystyki pieszej górskiej w Tatrach wśród innych form turystyki kwalifikowanej w Polsce pojawiła się również turystyka kajakowa. W 1930 roku powstał Polski Związek Kajakowy, który zaczął popularyzować spływy kajakowe w różnych częściach kraju. Jednak na terenie województwa krakowskiego ten rodzaj turystyki specjalistycznej nie był zbyt popularny.

Rozwijała się w kraju także turystyka narciarska zapoczątkowana jeszcze pod koniec XIX wieku przez wspomnianego już Stanisława Barabasza. W 1919 roku powstał Polski Związek Narciarski. Popularyzował narciarstwo jako sport dobrowolnie uprawiany. Ta forma turystyki, podobnie jak piesza

<sup>17</sup> J. Gaj, *Dzieje turystyki w Polsce*, Warszawa 2006, s. 86.

górska, najprężniej rozwijała się na terenie województwa krakowskiego, głównie w Tatrach.

Jednym ze znanych wówczas szczytów tatrzańskich był Kasprowy Wierch, do którego szlak prowadził z części Zakopanego zwanej Kuźnicami. Do 1936 roku szczyt ten nie wyróżniał się niczym szczególnym, należał raczej do niższych wierzchołków (1985 m n.p.m.). Jednak kiedy w latach 1935–1936 wybudowano kolejkę linową, góra od razu stała się jednym z najbardziej znanych szczytów tatrzańskich<sup>18</sup>. Z Kasprowego Wierchu często zjeżdżali narciarze, także zdobywali go turyści propagujący pieszą turystykę górską.

W okresie międzywojennym różne formy turystyki kwalifikowanej, głównie piesza górska uprawiane były w województwie krakowskim także przez osoby, które korzystały z noclegów w obiektach uzdrowiskowych. Generalnie na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych ubiegłego wieku spośród ogółu 500 miejscowości wypoczynkowych w Polsce aż 287 znajdowało się na obszarze Karpat. Ruch uzdrowiskowo-leczniczy koncentrował się głównie w Karpatach, a szczególnie właśnie w karpackiej części regionu krakowskiego<sup>19</sup>.

Inną formą obiektu noclegowego – poza schroniskami czy uzdrowiskami – z usług których korzystali w okresie międzywojennym turyści był kemping. Pierwszy kemping na terenie II Rzeczypospolitej został założony w województwie krakowskim w miejscowości Czorsztyn w 1931 roku. Turyści, którzy korzystali z tej formy noclegu bardzo często uprawiali turystykę pieszą górską po Pieninach, Gorcach, a także w Tatrach.

Wracając do działalności Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego należy podkreślić, że jego działacze niepokoił stan środowiska przyrodniczego w górach, a Sekcja Ochrony Gór przygotowała „Memoriał w sprawie ochrony Tatr”. Na jego podstawie zredagowano apel do polskiego rządu dotyczący utworzenia rezerwatu w Tatrach i Pieninach<sup>20</sup>. Jego konsekwencją było nabywanie przez Skarb Państwa w 1932 roku obszaru Pienin i utworzenia tam parku narodowego.

W okresie międzywojennym poza rozwojem dwóch organizacji turystycznych – Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego i Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego – w połowie lat trzydziestych powstała Liga Popierania Turystyki. Jej założenie w czerwcu 1935 roku przyczyniło się do popularyzacji rozwoju

<sup>18</sup> T. Nodzyński i in., *Przewodnik kieszonkowy. Tatry i Zakopane*, Bielsko-Biała 2005, s. 77.

<sup>19</sup> J. Warszńska, A. Jackowski, *Podstawy geografii turystyki*, Warszawa 1979, s. 177.

<sup>20</sup> M. Lewan, *Zarys dziejów turystyki w Polsce*, Kraków 2004, s. 56.

turystyki w kraju, również różnych form turystyki kwalifikowanej. Podstawowym jej celem było tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi turystyki w Polsce oraz inicjowanie, krzewienie i popieranie przede wszystkim turystyki masowej<sup>1</sup>.

Liga posiadała własne środki finansowe, które przeznacziała głównie na inwestycje turystyczne w Polsce. Pieniądze pochodziły z opłat organizacyjnych od każdego wyjazdu i wynosiły od 10 gr do 2 zł od osoby<sup>21</sup>. Znaczne środki zgromadzone przez Ligę w latach 1935–1938 były na terenie województwa krakowskiego przeznaczone na budowę Górskiej Kolei Linowo-Szynowej na szczyt Góry Parkowej w Krynicy, na kolejkę widokową linowo-szynową na Gubałówkę, oraz na budowę wspomnianej wcześniej Górskiej Kolei Linowej Kuźnice–Kasprowy Wierch.

Ważną rolę w propagowaniu turystyki kwalifikowanej w Polsce Międzywojennej spełniały różne wydawnictwa. Kilka lat po odzyskaniu przez nasz kraj niepodległości w 1923 roku we Lwowie wydano pierwszy numer czasopisma „Wierchy”, które zaczęło propagować turystykę górską w kraju, głównie w Tatrach. Pierwszym redaktorem naczelnym pisma został Jan Gwalbert Pawlikowski, piastujący to stanowisko do 1929 roku. Pawlikowski był ekonomistą, publicystą, historykiem literatury i taternikiem. Jego pasją były Tatry i również z tego względu był jednym z pierwszych pionierów ochrony przyrody. Od 1927 roku wydawcą „Wierchów” było Polskie Towarzystwo Tatrzańskie a czasopismo zaczęło być wydawane w Krakowie. Następnym redaktorem naczelnym „Wierchów” był Walery Goetel. W okresie dwudziestolecia międzywojennego był on członkiem zarządu Polskiego Towarzystwa Tatrzańskie. Goetel był także wielkim pasjonatem geografii politycznej, aktywnie włączał się w polsko-czechosłowacki spór dotyczący przebiegu granicy w Tatrach. Jan Alfred Szczepański, trzeci naczelnny redaktor czasopisma „Wierchy” należał do czołowych polskich taterników i alpinistów okresu międzywojennego.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego „Wierchy” dotyczyły głównie zagadnień związanych z Tatrami Polskimi. W latach dwudziestych i trzydziestych zeszłego wieku w czasopiśmie tym propagowano rozwój głównie turystyki wspinaczkowej, pieszej górskiej i narciarskiej.

W rozwoju turystyki kwalifikowanej w tym okresie na terenie województwa krakowskiego duże znaczenie miały także i inne pozycje. Trzeba wspomnieć o wydawanym w Krakowie „Ilustrowanym Kurierze Codziennym”,

<sup>21</sup> J. Gaj, *Dzieje turystyki w Polsce*, Warszawa 2006, s. 83.

który w latach 1929–1939 miał cotygodniowy dodatek „Kuryer Turystyczny, Uzdrowski i Komunikacyjny”<sup>22</sup>. Z innych pozycji propagujących turystykę kwalifikowaną należy wspomnieć o pozycjach wydawanych przez Polskie Towarzystwo Tatrzańskie i Polskie Towarzystwo Krajoznawcze. To pierwsze wydawało „Pamiętniki Towarzystwa Tatrzańskiego”, „Przegląd Turystyczny” i „Taternika”. Z kolei Polskie Towarzystwo Krajoznawcze wydawało tygodnik „Orli Lot” oraz dwutygodnik „Ziemia”, natomiast Polskie Towarzystwo Krajoznawcze wydawało głównie przewodniki, informatory i pocztówki.

### PODSUMOWANIE I WNIOSKI

W okresie dwudziestolecia międzywojennego na terenie ówczesnego województwa krakowskiego uprawiano różne formy turystyki kwalifikowanej. Najbardziej popularną była turystyka piesza górską w Tatrach. Wiązało się z to z wyznaczonymi szlakami turystycznymi w tym paśmie górskim, oraz z rozwojem odpowiedniej bazy noclegowej Zakopanego i w obrębie szlaków górskich w postaci schronisk. Wśród innych rodzajów wyjazdów turystycznych związanych z aktywnością ruchową, umiejętnością posługiwania się sprzętem sportowo-turystycznych oraz odpowiednim przygotowaniem kondycyjnym, w regionie krakowskim popularne było narciarstwo i turystyka wspinaczkowa.

Największą rolę w rozwoju turystyki pieszej górskiej w województwie krakowskim odegrało wówczas Polskie Towarzystwo Tatrzańskie. To najstarsza organizacja turystyczna na ziemiach polskich, powstała jeszcze w czasie zaborów w 1873 roku. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości zaczęła ona wspierać rozwój gospodarki turystycznej w regionie Podhala i propagować, poza krajoznawstwem, głównie różne formy turystyki specjalistycznej, ale w szczególności pieszą górską w Tatrach. Towarzystwo to budowało również schroniska, które służyły wędrującym po szlakach tatrzańskich jako miejsce na odpoczynek, regenerację sił, oferowały posiłki i oczywiście noclegi.

Inną ważną instytucją wspierającą w latach dwudziestych i trzydziestych ubiegłego stulecia rozwój turystyki kwalifikowanej na terenie województwa krakowskiego było założone w 1906 roku Polskie Towarzystwo Krajoznawcze. Propagowało ono zarówno walory turystyczne Tatr i Podhala, jak i aktywność ruchową w formie górskich wędrowek.

<sup>22</sup> Z. Kulczycki, *Zarys historii turystyki w Polsce*, Warszawa 1968, s. 39.

### SUMMARY

In the article different issues connected with different forms of qualified tourism development in the interwar period in Cracow Voivodeship were presented. First of all the essence of such understood tourism was defined. The most popular forms of qualified tourism were presented, too. In twenties and thirties of the 20<sup>th</sup> century these forms were similar to present ones. In this part of the work specialist tourism values, on the base of literature were characterised, too. They allow to practice different forms of qualified tourism.

Next, there was a short part of the article related to the history of qualified tourism development from the second part of *nineteenth century* till the outbreak of the first world war in 1914 on Polish territories. In this over 120 years period Poland had been not existed as sovereign country but first forms of mountain tourism and skiing appeared.

The most information and problems included in the article were connected with the qualified tourism development in Poland, especially in Cracow Voivodeship in the interwar period. The author described the role of institutional surrounding in the development of this kind of tourism. Some organizations like Polish Tatra Society played a very big role in this period in qualified tourism development, especially in the development of mountain tourism in Tatra Mountains.

The Polish Tatra Society built a lot of mountain huts in Poland, especially in Cracow Voivodeship in Tatra Mountains. A mountain hut was kind of accommodation located in the mountains intended to provide food and shelter to mountaineers, climbers and hikers. This organization caused to expand tourism and recreation base in Zakopane, too. It was a place from which tourists started to go to the mountains.

In this work the role of different publications connected with qualified tourism development in the interwar period were presented, too. Among these positions one should mention about year-book "Wierchy" edited in Cracow.